

УДК 930.85:069(91):669

DOI <https://doi.org/10.35433/history.112091>

Вербицька Поліна,
доктор педагогічних наук,
професор, професор кафедри історії,
музеєзнавства і культурної спадщини
Національного університету
«Львівська політехніка»,
Polina.V.Verbytska@lpnu.ua
ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-3123-0768>

ІСТОРИЧНА СПАДЩИНА ІНДУСТРІАЛЬНОЇ ДОБИ: СТРАТЕГІЇ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ Й СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА ПРИКЛАДІ ФОЛЬКЛІНГЕНСЬКОГО МЕТАЛУРГІЙНОГО КОМБІНАТУ В НІМЕЧЧИНІ

Анотація

*Метою статті є висвітлення європейського досвіду ревіталізації індустриальної спадщини та сталих стратегій розвитку туризму на прикладі пам'ятки Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО - Фольклінгенського металургійного комбінату в Німеччині. **Методологічна основа дослідження** базується на аналізі наукових праць і застосуванні кейс-методу (case study) у ході «польових робіт», здійснених авторкою під час відвідин металургійного комбінату у Фольклінгені у 2024 році. Це дозволило виокремити інноваційні підходи до конструювання нового обличчя об'єкта індустриальної спадщини й постіндустріального ландшафту регіону Саар у Німеччині. **Наукова новизна.** Обґрунтовано важливість збереження індустриальної спадщини у взаємозв'язку із соціальною ідентичністю й принципами сталого розвитку. На прикладі досвіду ревіталізації об'єкту Світової спадщини ЮНЕСКО – металургійного заводу у Фольклінгені, продемонстровано інноваційні підходи перетворення пам'ятки в європейський центр мистецтва, індустриальної культури й туризму. **Висновки.** Проаналізовано теоретичні засади ревіталізації і сталого розвитку індустриальної спадщини й туризму. Обґрунтовано, що переосмислення функціональності індустриального об'єкта є свідченням соціальної трансформації і зміни пріоритетів економічного розвитку. Взаємозв'язок об'єкта індустриальної спадщини, спільноти й постіндустріального ландшафту стимулює формування почуття ідентичності в процесі соціальної взаємодії та є рушієм сталого розвитку місцевої громади. Встановлено, що металургійний завод у Фольклінгені є втіленням технічних досягнень промислових революцій у XIX - початку XX століть, а також історії становлення Саарського промислового регіону. Представлено інноваційні підходи, втілені в музейних просторах, культурному і природному ландшафті Фольклінгенського металургійного заводу як успішний приклад його ревіталізації й сталого розвитку туризму. Ознайомлення із європейським досвідом може потенційно вплинути на розвиток індустриальної спадщини і туризму в Україні в умовах післявоєнної реконструкції.*

Ключові слова: *індустріальна спадщина, Фольклінгенський металургійний завод, пам'ятка, музей, експозиція, туристичний маршрут.*

Постановка проблеми. Історичні промислові об'єкти є важливим свідченням індустріального розвитку. Зберігаючи автентичність, вони мають технологічну й наукову вартість у контексті виробництва, інженерії, проектування, архітектури й планування; є унікальними репрезентаціями соціальної ідентичності й нематеріальної спадщини через особистий досвід людей, елементи індустріального ландшафту, технічні відкриття, а також міські простори, в яких вони існують (Tandzegolskiene, 2022). Тому її слід ретельно оцінювати й зберігати.

Впровадження сталих стратегій збереження індустріальної спадщини є важливими у сучасному глобальному світі у контексті забезпечення сталого культурного розвитку в умовах таких викликів як руйнівні наслідки воєн, техногенні лиха, екологічні й кліматичні зміни. Підхід до сталого розвитку індустріальної спадщини суголосний з європейською політикою промоції промислової спадщини та її ефективного використання (Council of Europe, 2014b).

Переосмислення функціональності індустріального об'єкта є свідченням соціальної трансформації, зміни пріоритетів економічного розвитку. Ревіталізація промислових об'єктів спонукає досліджувати й документувати історію промислової революції, брати до уваги баланс між природними й антропологічними елементами індустріального ландшафту, а також творити новий образ об'єкта як культурного центру, туризму та дозвілля.

Індустріальна спадщина має значний потенціал для регіонального економічного розвитку і є цінним активом для його оновлення, а туризм у сучасному світі визнано потужним інструментом для втілення цих цілей. В умовах війни в Україні, економічної, культурної та екологічної руйнації об'єкти індустріальної спадщини потребують сталих стратегій їх ревіталізації та розвитку.

Останні дослідження та публікації. Історична, технологічна, соціальна, архітектурна, також наукова, творча та освітня цінність об'єктів індустріальної спадщини є предметом активних пошуків дослідників. Поряд з основними функціями ревіталізації індустріальної спадщини, такими як підвищення привабливості публічного простору, забезпечення структурної стійкості міст і регіонів, стимулювання творчого потенціалу громад, зниження рівня безробіття, сучасні дослідження спрямовують увагу на плекання нематеріальних цінностей, що відображено у низці публікацій (Пацюк, 2024; Дичковський, 2020; Birkeland, 2017; Loures at, 2017; Capelo, Barata & Mascarenhas, 2011; Copic & Tumaric, 2015; Meier & Aytekin, 2019; Murphy & Bole, 2005; Nettleingham, 2018; Dessein, Soini, Fairclough &

Horlings, 2015).

Дослідники характеризують виклики індустріальної спадщини антропоцену, геологічної епохи, в якій людина домінує останні 250 років, спричинивши глобальне потепління, деградацію довкілля та нестійкий розвиток (Birkeland, 2015, 2017). Індустріальна спадщина неодмінно пов'язана з матеріальними артефактами та об'єктами, однак вона формується в контексті ландшафту і визначається цінностями місцевої громади і різноманітних зацікавлених сторін, включаючи не лише людське середовище (Birkeland 2015, 2017). Ці питання стосуються культурної сталості, що розуміється як екокультурна справедливість, стосовно місцевих цінностей і природи, а також загальної ролі культури у сталому розвитку громади. (Birkeland, 2017).

Відтак культура індустріальної спадщини набуває все більшого значення для її збереження й управління, а її неутилітарні цінності стосуються культурної, історичної та естетичної значущості цих об'єктів, а не лише практичної й економічної користі (Bartolini & DeSilvey, 2021). Взаємозв'язок об'єкта індустріальної спадщини, спільноти і постіндустріального ландшафту стимулює формування ідентичності місця і громади у процесі соціальної взаємодії і діалогу та є рушієм сталого розвитку регіону.

Аналізуючи об'єкти індустріальної спадщини та постіндустріального ландшафту, науковці використовують метафору шраму, що передбачає усвідомлення спадщини у контексті взаємозв'язку ментального і фізичного (Storm, 2014). Це інтегрована частина людського досвіду, інструмент для утримання і захисту спогадів, пов'язаних із трансформаціями та болісними змінами ландшафту, що заохочує людей не забувати цей об'єкт, переживаючи минуле в теперішньому часі, а також конструювати майбутнє, відкриваючи цінності через процес ревіталізації. Використання метафори шраму, в контексті індустріальної спадщини, передбачає також усвідомлення людиною ціни добробуту, оскільки промислове зростання і бажання людей покращувати умови життя змінюють образ місця, руйнують і спустошують довкілля.

У контексті політики декомунізації в Україні досвід країн пострадянського простору є пізнавальним для України. Зокрема, у Литві ведеться багато дискусій про індустріальну спадщину радянського періоду: йдеться не лише про новоприбулих іноземних робітників, низьку якість виробництва, погану організацію, неекологічні умови та важку працю, але також про появу нехарактерної для Литви уніфікованої архітектури (Dremaite, 2012). Цей період вважається негативним досвідом, шрамом, який свідомо не аналізують і не згадують, що рівнозначно незворотній історичній втраті пам'яті.

Чимало колишніх промислових і гірничодобувних регіонів, втративши

свої промислові функції, з метою регіональної ревіталізації переорієнтовуються на туризм. Перетворення індустриального та занедбаного ландшафту на туристичну атракцію є значним викликом для місцевих громад і зацікавлених сторін, а також сприяє відродженню культурної ідентичності цих територій.

Науковці підкреслюють важливість взаємозв'язку розвитку об'єктів індустриальної спадщини й туризму із економічними й освітніми цілями (Пацюк & Шиян, 2015; Murphy & Boyle, 2005; Pitman et al., 2010). Формулюючи концепцію індустриального туризму, її автори розглядають його як трансформаційний досвід, який набувається відвідувачами під час навчання в унікальному місці чи середовищі (Richards, 2011; McGladdery & Lubbe, 2017). Туристи керуються естетичними критеріями пізнання історії та об'єктів спадщини, де візуальне сприйняття досвіду стає пріоритетом. У цьому процесі залучення музеїв до збереження пам'яті про добу промислової революції є важливим аспектом наукового пошуку. На думку дослідників, музеї можуть зберегти взаємодію між культурним розвитком й індустриальною спадщиною, що призводить до створення нових художньо-пізнавальних просторів (Alanen and Melnick, 2000). Окрім цього, пізнавальні можливості трансформації елементів промисловості на фабриках і заводах пов'язані з набуттям історичних знань і досвіду.

Метою статті є презентація європейського досвіду ревіталізації індустриальної спадщини та сталих стратегій розвитку туризму. Дослідження базується на ґрунтовному аналізі наукових праць, а також безпосередньому досвіді «польових робіт», здійснених авторкою під час відвідин у серпні 2024 року визначної пам'ятки Світової спадщини ЮНЕСКО – металургійного заводу у Фольклінгені в Німеччині, на прикладі якого простежується трансформація проблемних об'єктів на визначні пам'ятки доби промислових революцій в Європі.

Виклад матеріалу дослідження. Фольклінгенський металургійний завод (нім. Völklinger Hütte) на заході Німеччини у Саарі є унікальним прикладом інтегрованого металургійного заводу, який був побудований й обладнаний у XIX-XX ст. і зберігся до наших днів у недоторканому вигляді (UNESCO, 2025).

Саме тому Фольклінгенський металургійний завод став першою історичною пам'яткою важкої промисловості, яка була визнана об'єктом Світової спадщини ЮНЕСКО. Завод засновано в 1873 році, а на початку XX ст. модернізовано. Виробництво заліза і сталевих балок зробило місто Фольклінген одним з найважливіших економічних центрів Німеччини. На піку його розвитку на підприємстві були зайняті до 17.000 робітників (Mengen, 2006). Цей промисловий комплекс є унікальним, оскільки зберігся практично у недоторканому вигляді. Він містить коксохімічний завод, аглофабрику та доменні печі.

На період 80-х рр. XX ст. економічна цінність заводу була зведена до фактичної вартості металобрухту, за вирахуванням витрат на знищення та дезактивацію. Беручи до уваги, що руйнування заводу коштувало б дорожче, аніж його збереження, у 1986 р. він припинив свою діяльність і був оголошений національною пам'яткою культури, а закони та нормативні акти Федеративної Республіки Німеччина й землі Саар гарантують його постійний захист.

У 1994 р. металургійний завод у Фольклінгені був включено до списку Світової спадщини ЮНЕСКО як об'єкт світового індустріального надбання. Видатна універсальна цінність цього об'єкту полягає в тому, що він є унікальною пам'яткою чавуноливарного виробництва в Західній Європі. Це історичний доменний комплекс, що демонструє весь процес виробництва чавуну з достовірністю і повнотою, а також підкріплюється серією технологічних віх інновацій (UNESCO, 2025).

Територія заводу з його різноманітними промисловими спорудами охоплює близько 200 000 м² (Voelklinger-Huette, 2025a). На території об'єкту знаходиться шість печей, ковпакові печі, коксовий цех, три установки сухого газоочищення система електричних конвеєрів, дільниця підготовки руди з рудними силосами, накритими великими дахами, бункерами для руди і пилу, а також чотириповерхова споруда на сталевому каркасі з чотирма шлаковими конвеєрами. Машинна зала складається з величезної будівлі, побудованої у 1900-1938 рр., яка раніше містила десять повітродувних двигунів для доменних печей.

Загальний вигляд об'єкту не зазнав жодних змін після міжвоєнного періоду. Існує чимало свідчень історії заводу у вигляді окремих об'єктів, які зберегли значні елементи свого первісного вигляду. Кілька важливих технологічних інновацій у виробництві чавуну були розроблені або вперше успішно застосовані в промислових масштабах на металургійному заводі у Фольклінгені, і зараз вони використовуються у світі. Зокрема, унікальна установка сухого очищення газів, підвісна конвеєрна система і агломераційна фабрика – все це невід'ємні частини складного чавуноливарного виробництва XIX-XX ст., сконцентрованого на невеликій території (UNESCO, 2025).

Задля збереження і належного використання об'єкту Світової спадщини ЮНЕСКО, 7 липня 1999 р. було засновано неприбуткову організацію «Об'єкт Світової культурної спадщини на металургійному заводі у Фольклінгені – Європейський центр мистецтва та індустріальної культури» (Council of Europe, 2025a). Метою Європейського центру мистецтва й індустріальної культури є збереження та розвиток комплексу пам'яток металургійного заводу у Фольклінгені, широке розповсюдження індустріальної культури у суспільстві та робота з громадськістю. Діяльність організації спрямована на проведення науково-мистецьких досліджень та

освітнє переосмислення індустріальної культури в рамках розширеної концепції мистецтва і культури, з особливою увагою до європейських орієнтирів та їх належну презентацію у світі (Voelklinger-Huette, 2025a).

Робота організації визначається новим призначенням комплексу як музею, способами його використання, а також викликами, пов'язаними з вимогами його консервації. Процесу планування нових функцій передував аналіз історичних об'єктів пам'ятки. Кваліфіковані фахівці з управління охорони пам'яток архітектури й історичних будівель разом з інженерами, які спеціалізуються на доменних печах і будівництві заводів, провели відповідні дослідження історичних об'єктів заводу на предмет придатності для виконання нових функцій з метою мінімізації необхідних змін до історичного тла, що відповідає об'єкту всесвітньої спадщини (Voelklinger-Huette, 2025a). Завдяки обережній концепції збереження і консервації, втручання в оригінальну тканину було зведено до мінімуму, як і витрати на будівництво, що дозволило зберегти автентичні історичні деталі й поверхні. У результаті об'єкт зберігає свою високу цінність як історичної пам'ятки, а також виконує нові складні функції – музею, експозиційного й виставкового простору й наукового центру, туристичних маршрутів для відвідувачів.

Сьогодні об'єкт спадщини металургійного заводу у Фольклінгені є автентичним музеєм, який документує процес виробництва чавуну, де відвідувачі можуть оглянути виробничі цехи. Маршрути для відвідувачів та місця для виставок та заходів охоплюють сьогодні близько 60% його території. Водонапірна вежа та насосна станція – одна з перших великих технічних споруд, повністю виконаних із залізобетону у 1917-1918 рр. (Voelklinger-Huette, 2025a). Сьогодні це новий ефектний вхід до об'єкту всесвітньої спадщини з квітковою касою, музейною крамницею, центром для відвідувачів та кафе.

Науковий центр з експозицією про залізо і руду розташований у підвалі колишньої дільниці для підготовки руди, на рівні підвісних колій. Відвідувачі потрапляють у залу, яка є одночасно автентичним об'єктом і виставковим простором. Постійна експозиція під назвою «Історія рушійних сил руху» пропонує відвідувачам новий погляд на потоки сировини, людей і продукції, які творили історію металургійного заводу у Фольклінгені. Ключовим елементом експозиції є тема людської мобільності у всіх її аспектах: від робітників-мігрантів у XIX ст., до темних сторінок примусових робітників з різних країн Європи під час Першої та Другої світових воєн, а також трудової міграції з Італії і Туреччини, що сприяла швидкому післявоєнному економічному відновленню Західної Німеччини. В її основі – кіноінсталяція, яка поєднує архівні кадри та 3D-елементи, що відтворюють стислу історію металургійного заводу через сучасні образи.

Вище, на рівні резервуару для зберігання руди, прокладено маршрут для відвідувачів, який веде за межі рудних рейок до експозиційних і

конференц-залів. Доріжки для відвідувачів вкриті червоним асфальтом. Доменні печі з завантажувальною платформою і гарячими двигунами є найбільш вражаючими частинами майданчика доменної печі. Два двигуна доменної печі слугують оглядовим майданчиком, розташованим на висоті 45 метрів над землею.

Вхід до агломераційної установки веде відвідувачів у подорож у часі від заснування металургійного заводу до сьогодення. Аглофабрика, яку переобладнано під мультимедійний центр, простір для інформації і лекцій, з'єднує найважливіші маршрути відвідувачів. Тут відвідувачі можуть ознайомитися із інформацією про об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО – металургійний завод у Фольклінгені та історією агломераційної фабрики.

У просторах аглофабрики розміщено велику інсталяцію Крістіана Болтанські «Примусові робітники – меморіал у Фольклінгені», що порушує темні сторінки історії заводу, зокрема питання примусової праці під час Другої світової війни. У цей період завод став основним постачальником сировини для озброєнь Вермахту, де у жакливих умовах працювало понад 12.000 примусових робітників – чоловіків, жінок та дітей з двадцяти країн світу (Voelklinger-Huette, 2025b). На основі ґрунтового дослідження цієї історії, всесвітньо відомий французький художник Крістіан Болтанські створив меморіал, який зберігає пам'ять про цих людей, з яких 261 загинули, серед яких і діти. Інсталяція Болтанські переносить відвідувачів у світ архіву пам'яті, серед його нескінченних полиць із архівними шухлядами. У різних місцях експозиції відвідувачі можуть побачити звалений вгору одяг, а з усіх куточків інсталяції тихо доносяться імена примусових робітників.

*Рис. 1. Інсталяція Болтанські
«Примусові робітники –
меморіал у Фольклінгені». (Фото авторки).*

З даху рудної комори відкривається вражаючий панорамний вигляд. Піднявшись на завантажувальну платформу, яка розташовується на висоті 27 метрів, звідки сировина засипалася в доменні печі, відвідувачі можуть пройти всією її 240 метровою довжиною. Рудна комора, величезний резервуар сировини для виробництва чавуну побудована у 1900-1903 рр. (Voelklinger-Huette, 2025a). Вона має потужні сталеві профілі, у

виробництві яких завод був лідером на ринку Німеччини. Сьогодні у цьому сховищі світова культурна спадщина зазирає у майбутнє в мистецький та експериментальний спосіб, формулюючи питання життя на нашій планеті після змін, спричинених глобальним капіталізмом та індустріалізацією в антропоцені. Тут і на території рудника відбуваються театральні фестивалі та концерти.

Вугільна колія зі спіральним жолобом довжиною 20 метрів і пішохідним мостом приводить відвідувачів до повітродувної зали, де величезні залізні і сталеві машини продукували вітер, який вдували в доменні печі. Повітродувна зала (1900-1938) містила найсучасніші на той час машини, які дозволяли ефективно повторно використовувати газ, що у великій кількості вироблявся доменними печами (Mendgen, 2004). Після завершення будівництва цеху постійне зростання виробництва чавуну стимулювало добудову нових секцій, які помітні у різних формах дахових вікон. Теперішнього розміру повітродувна досягла після останнього розширення у 1938 р., яке було здійснене із залізобетону. У 1901 р. в новозбудованому повітродувному цеху запрацювала перший газовий повітродувний пристрій. Більша частина інтер'єру цієї зали зберіглася, немов у капсулі часу. Відвідувачі можуть переглянути відео, що демонструє повітродувну машину в роботі.

Сьогодні історичну повітродувну залу об'єкту світової культурної спадщини перетворено на грандіозний виставковий простір, що використовується для тимчасових експозицій. Відвідуючи об'єкт у серпні 2024 р., я мала нагоду безпосередньо відвідати тимчасову експозицію у цій залі, присвячену історії німецького кінематографу від 1895 р. до наших днів. Експозиція, організована у співпраці з німецькою кінематекою в Берліні, всебічно висвітлювала історію німецького кінематографу в особливий, захоплюючий спосіб. Великі екрани та монітори, встановлені у залі, запрошували відвідувачів помандрувати унікальним кіно ландшафтом, що відображало культуру та історію Німеччини.

Рис. 2. Експозиція «Німецьке кіно» у повітродувній залі Фольклінгенського металургійного заводу. (Фото авторки).

Німецьке кіно XX-XXI ст. було представленим у десяти розділах мультимедійної експозиції: від початків близько 1900 р., Першої світової війни і 20-х рр. XX ст. Веймарської республіки, через націонал-соціалізм, Другу світову війну й кінокультуру розділеної країни (на ФРН і НДР), до кінематографу після її об'єднання у 1990 р. Експозиція містила понад дев'ять годин кіноматеріалів та понад 350 експонатів з колекції німецької кінематографії. Виставка не лише демонструвала видатний внесок Німеччини у світове кіномистецтво, але й водночас рефлексувала над історією металургійного заводу у Фольклінгені в різні періоди його історії.

Відвідувачі мали змогу переглянути не лише фрагменти фільмів на екранах, але й отримати відчуття занурення у роботу кіностудії, ознайомитися із дивовижною історією розвитку кінотехніки. Відвідавши кіностудію 1950-х рр., що розмістилася у компресорній залі, відвідувачі стали свідками процесу створення фільму «Дівчина в уніформі» з Ромі Шнайдер і Лілі Палмер у головних ролях. Тут можна було побачити репліку класу з декораціями, костюми й навіть окремі сцени, освітлені оригінальними прожекторами того часу.

Рис. 3. Кіностудія 1950-х років у компресорній залі Фольклінгенського металургійного заводу. (Фото авторки).

У різних частинах зали видатним акторам і режисерам різних часів були присвячені фокус-кабінети. Експозиція також порушувала суперечливі і трагічні сторінки розвитку німецького кінематографу. Втілене у творчий задум кураторів експозиції вдале поєднання зразків високого мистецтва з історичною спадщиною індустріальної епохи, залишило незабутні враження у відвідувачів, про що свідчать їх відгуки у соціальних мережах (Voelklinger-Huette, 2025c).

Величезна територія колишнього металургійного заводу пропонує численні мистецькі простори, які перебувають у безпосередньому контакті з урбаністичним мистецтвом. Починаючи з 2011 р., тут відбуваються Бієнале урбаністичного мистецтва, де презентують нові тенденції та позиції в міжнародній міській культурі (Voelklinger-Huette, 2025a). У ці дні уся територія Фольклінгенського металургійного заводу стає діалоговим

майданчиком для мистецтва, що розвинулося зі стріт-арту та графіті. Численні роботи створюються безпосередньо на території об'єкта. Урбаністи з усього світу відвідують пам'ятку, аби залишити по собі унікальні витвори мистецтва в індустріальному культурному ландшафті об'єкта Світової спадщини. У різних її просторах представлено інсталяції, роботи на полотні, скульптури, трафаретні графіті, доповнена реальність і мурали.

Рис. 4. Мистецькі простори Фольклінгенського металургійного заводу. (Фото авторки).

Фольклінгенський металургійний завод – це також місце збереженого природного середовища. На території коксохімічного заводу, яка колись була одним з найважливіших місць для роботи у спеці, пилу і вогні, розкинулася садова пустеля, яка після закриття заводу залишалася незайманою. У багатьох частинах цієї величезної території відновилися флора і фауна. Тварини і рослини живуть у затінку доменної печі, а серед колишніх коксових батарей ростуть берези і кущі.

Рисунок 5. Садова пустеля у Фольклінгенському металургійному заводі. (Фото авторки).

Важливим підходом, втіленим у музейному просторі пам'ятки є інклюзія: до об'єкта всесвітньої спадщини – Фольклінгенського металургійного заводу легко дістатися у всіх зонах за допомогою пандусів і підйомника, наприклад, з дитячими колясками, ходунками або інвалідними візками. Інвалідні візки можна взяти напрокат у касі.

Об'єкт Світової спадщини Фольклінгенський металургійний завод є квітною точкою Європейського маршруту промислової спадщини (Council

of Europe, 2025a). Усі культурні проекти, які ініціюються з метою збереження пам'ятки й розширення кола відвідувачів, мають на меті надати публіці якнайкраще розуміння об'єкта. Відвідувачі не лише можуть безпосередньо ознайомитися з пам'яткою, а й отримати уявлення її технічну та соціальну історію.

Висновки. Об'єкти індустріалізації свідчать про промисловий розвиток міст, регіонів, і тому мають історичну вартість у багатьох вимірах. Їх нове життя пов'язане з екологічними перспективами, економічним розвитком, соціальними і культурними змінами. У процесі створення постіндустріальних ландшафтних просторів варто звернути увагу на розвиток туризму, що полягає у пізнанні явища індустріалізації через різні об'єкти та ландшафти, їх сприйнятті шляхом практичного навчання й усвідомлення потреб міського культурного розвитку.

Німецький металургійний завод у Фольклінгені є одним із найбільш репрезентативних промислових об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО, видатним прикладом інтегрованого заводу з виробництва чавуну в XIX-поч. XX ст. Ця пам'ятка символізує ідентичність і розвиток регіону Саар-Лотарингія-Люксембург. У процесі ревіталізації колишній промисловий гігант змінив свій образ і став важливим туристичним центром з акцентом на культуру і освіту. Території заводу перетворені у галереї, музеї, виставки, зони відпочинку, зелені простори. Унікальна архітектура залів стала місцем для постійних і тимчасових експозицій, різноманітних культурних подій, низки туристичних маршрутів. Бієнале УрбанАрт на об'єкті Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО у Фольклінгені стало невід'ємною частиною світової карти урбаністичного мистецтва. Поряд з традиційними методами у концепцію розвитку Європейського центру мистецтва й індустріальної культури у Фольклінгені включено нові медіа та форми розповсюдження культурного продукту, що перетворило його у важливу туристичну дестинацію Європейського маршруту індустріальної спадщини. Цей позитивний приклад сталого розвитку туризму в Саарському регіоні Німеччини є інструментом для відродження промислової спадщини й збереження його ландшафту.

Дослідження представляє не лише науковий аспект, але й має важливе практичне значення. Воно полягає у визначенні перспективи ревіталізації промислових об'єктів у контексті активів індустріальної спадщини, що сприяє переосмисленню їх як туристичної дестинації та культурних просторів розвитку місцевих громад. Результати дослідження можуть зробити значний внесок у науковий дискурс й інноваційну практику, відкриваючи культурні горизонти в процесі ревіталізації індустріальної спадщини України.

Фінансування. Авторка не отримувала фінансової підтримки для проведення дослідження і публікації цієї статті.

Джерела та література

Дичковський, С. (2020). Індустріальна спадщина в сучасних парадигмах інформаційного суспільства. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*, Вип. 35. С. 180-190. Режим доступу: <https://zbirnyky.rshu.edu.ua/index.php/ucpmk/article/view/382>.

Пацюк, В. (2024). Індустріальна спадщина: концептуальні підходи до виділення та класифікації об'єктів. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Природничі науки*. Вип. 2. С. 84-91. Режим доступу: <https://journals.spu.sumy.ua/index.php/natural/article/view/465/435>.

Пацюк, В., & Шиян, Д. (2015). Аналіз європейського досвіду розвитку туризму індустріальної спадщини задля його подальшої апробації в Україні. *Географія та туризм*, Вип. 34. С. 93-103. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2015_34_12

Alanen, A., & Melnick, R. (2000). Preserving Cultural Landscapes in America, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 264 p.

Bartolini, N., & DeSilvey, C. (2021). Landscape futures: Decision-making in uncertain times, a literature review, *Landscape Research*, 46(1), pp. 8-24.

Birkeland, I. (2017). Making sense of the future: Valuing industrial heritage in the Anthropocene, *Future Anterior: Journal of Historic Preservation, History, Theory, and Criticism*, 14(2), pp. 61-70.

Birkeland, I. (2015). “The potential space for cultural sustainability: place narratives and place-heritage in Rjukan (Norway)“, In E. Auclair & Fairclough G (Eds.), *Theory and practice in heritage and sustainability: Between past and future*, Routledge, Abingdon, England, pp. 161-175.

Capelo, S., Barata, F. T., & de Mascarenhas, J. M. (2011). Why are Cultural Landscapes of various Values? Thinking about Heritage Landscape Evaluation and Monitoring Tools, *Journal of Landscape Ecology*, 4(1), pp. 5-17.

Copic, S. & Tumaric, A. (2015). Possibilities of Industrial Heritage Reuse as Tourist Attractions – a Case Study of City of Zrenjanin (Vojvodina, Serbia), *Geographica Pannonica*, 19(2), pp. 44-49.

Council of Europe. (2025a). Cultural Routes, Völklinger Ironworks - European Center for Art and Industrial Culture GmbH, available at: <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/-/volklinger-ironworks-european-center-for-art-and-industrial-culture-gmbh>

Council of Europe. (2014b). Council conclusions of 21 May 2014 on cultural heritage as a strategic resource for a sustainable Europe, *Official Journal of the European Union*, C 183, pp. 36-38, available at: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG0614\(08\)&from=FR](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG0614(08)&from=FR).

Dessein, J., Soini, K., Fairclough, G., & Horlings, L. (2015). Culture in, for and as Sustainable Development: Conclusions from the COST ACTION IS1007 Investigating Cultural Sustainability, *Univerity of Jyvaskyla*, p. 73.

Drėmaite, M. (2012). “Industrial Heritage in a Rural Country: Interpreting the Industrial Past in Lithuania“, In M. Nisser, M. Isacson, A. Lundgren, & Cinis A (Eds.), *Industrial Heritage around the Baltic Sea*, Uppsala Universitet, Uppsala, pp. 65-78.

Loures, L. C., Rodrigues, F. M., Nunes, J. R., & Loures, A. (2017). Post-Industrial Landscapes: are they threats or opportunities? *International Journal of Environmental Science*, 2, pp. 295–301.

McGladdery, C., & Lubbe, B. (2017). Rethinking educational tourism: proposing a new model and future directions, *Tourism Review*, 72(3), pp. 319-329.

Meier, L., & Aytekin, E. A. (2019). Transformed landscapes and a transnational identity of class: Narratives on (post-)industrial landscapes in Europe, *International Sociology*, 34(1), pp. 99-116.

Mendgen, N. (2006). Preservation and Re-use of the Blast Furnace Site – UNESCO World Heritage Site “Völklingen Ironworks”, *IV. World Heritage Sites of the 20th Century – German Case Studies*, pp. 119-123.

Mendgen, N. (2004). Monument der Industriegeschichte ist seit 10 Jahren Weltkulturerbe, *Stahl und Eisen*, vol. 6, Duesseldorf.

Murphy, C., & Bole, E. (2005). Testing a conceptual model of cultural tourism development in the post-industrial city: A case study of Glasgow, *Tourism and Hospitality Research*, 6(2), pp. 111-128.

Nettleingham, D. (2018). Heritage Work: Preservations and Performances of Thames Sailing Barges, *Cultural Sociology*, 12(3), pp. 384-399.

Pitman, T., Broomhall, S., McEwan, J., & Majocha, E. (2010). Adult learning in educational tourism, *Australian Journal of Adult Learning*, 50(2), pp. 219-238.

Richards, G. (2011). “Cultural tourism trends in Europe: a context for the development of Cultural Routes”, In Khovanova-Rubicondo K (Ed.), *Impact of European Cultural Routes on SMEs' Innovation and Competitiveness*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, pp. 19-36.

Storm, A. (2014). *Post-Industrial Landscape Scars*, Palgrave Macmillan, New York, 227 p.

Tandzegolskiene, I. (2022). “Revisiting Educational Potential of the Industrial Heritage Tourism: Ruhr Area in Germany and Ignalina Power Plant Region in Lithuania”, In Mažeikienė N (Ed.), *Learning the Nuclear Educational Tourism in (Post)Industrial Sites*, Peter Lang, Berlin, pp. 19-65.

Voelklinger-Huette. (2025a). Weltkulturerbe Voelklinger Huette, available at: <https://voelklinger-huette.org/en/ueber-uns/unser-leitbild/>.

Voelklinger-Huette. (2025b). Weltkulturerbe Voelklinger Huette, Christian Boltanski – the forced labourers place of commemoration at the Voelklingen Ironworks, available at: <https://voelklinger-huette.org/en/exhibitions/-/christian-boltanski-the-forced-labourers-place-of-commemoration-at-the-voelklingen-ironworks/67>.

Voelklinger-Huette. (2025c). Weltkulturerbe Voelklinger Huette, The German cinema – 1895 to the present day, available at: <https://voelklinger-huette.org/en/exhibitions/-/christian-boltanski-the-forced-labourers-place-of-commemoration-at-the-voelklingen-ironworks/67>.

UNESCO World Heritage Convention. (2024). Völklingen Ironworks, available at: <https://whc.unesco.org/en/list/687/>

References

Dychkovskiy, S. (2020). Industrialna spadshhyna v suchasnykh paradyhmax informacijnoho suspil'stva. Ukrayins'ka kul'tura: mynule, suchasne, shlyachy rozvytku,

- Vyp. 35. S. 180-190. Rezhym dostupu:
<https://zbirnyky.rshu.edu.ua/index.php/ucpmk/article/view/382>. [in Ukrainian].
- Pacyuk, V.** (2024). Industrial"na spadshhyna: konceptual"ni pidxody do vydilennya ta klasyfikaciyi ob'yektiv. Slobozhans"kyj naukovyj visnyk. Seriya: Pryrodnychi nauky. Vyp. 2. S. 84-91. Rezhym dostupu:
<https://journals.spu.sumy.ua/index.php/natural/article/view/465/435>. [in Ukrainian].
- Pacyuk, V., & Shyyan, D.** (2015). Analiz yevropejs"koho dosvidu rozvytku turyzmu industrial"noyi spadshhyny zadlya joho podal"shoyi aprobaciyi v Ukraini. Heohrafiya ta turyzm, Vyp. 34. C. 93-103. Rezhym dostupu:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2015_34_12. [in Ukrainian].
- Alanen, A., & Melnick, R.** (2000). Preserving Cultural Landscapes in America, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 264 p. [in English].
- Bartolini, N., & DeSilvey, C.** (2021). Landscape futures: Decision-making in uncertain times, a literature review, *Landscape Research*, 46(1), pp. 8-24. [in English].
- Birkeland, I.** (2017). Making sense of the future: Valuing industrial heritage in the Anthropocene, *Future Anterior: Journal of Historic Preservation, History, Theory, and Criticism*, 14(2), pp. 61-70. [in English].
- Birkeland, I.** (2015). "The potential space for cultural sustainability: place narratives and place-heritage in Rjukan (Norway)", In E. Auclair & Fairclough G (Eds.), *Theory and practice in heritage and sustainability: Between past and future*, Routledge, Abingdon, England, pp. 161-175. [in English].
- Capelo, S., Barata, F. T., & de Mascarenhas, J. M.** (2011). Why are Cultural Landscapes of various Values? Thinking about Heritage Landscape Evaluation and Monitoring Tools, *Journal of Landscape Ecology*, 4(1), pp. 5-17. [in English].
- Copic, S. & Tumaric, A.** (2015). Possibilities of Industrial Heritage Reuse as Tourist Attractions – a Case Study of City of Zrenjanin (Vojvodina, Serbia), *Geographica Pannonica*, 19(2), pp. 44-49. [in English].
- Council of Europe.** (2025a). Cultural Routes, Völklinger Ironworks - European Center for Art and Industrial Culture GmbH, available at: <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/-/volklinger-ironworks-european-center-for-art-and-industrial-culture-gmbh>. [in English].
- Council of Europe.** (2014b). Council conclusions of 21 May 2014 on cultural heritage as a strategic resource for a sustainable Europe, *Official Journal of the European Union*, C 183, pp. 36-38, available at: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG0614\(08\)&from=FR](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG0614(08)&from=FR). [in English].
- Dessein, J., Soini, K., Fairclough, G., & Horlings, L.** (2015). Culture in, for and as Sustainable Development: Conclusions from the COST Action IS1007 Investigating Cultural Sustainability, *Univerity of Jyväskylä*, p. 73. [in English].
- Drėmaite, M.** (2012). "Industrial Heritage in a Rural Country: Interpreting the Industrial Past in Lithuania", In M. Nisser, M. Isacson, A. Lundgren, & Cinis A (Eds.), *Industrial Heritage around the Baltic Sea*, Uppsala Universitet, Uppsala, pp. 65-78. [in English].
- Loures, L. C., Rodrigues, F. M., Nunes, J. R., & Loures, A.** (2017). Post-Industrial Landscapes: are they threats or opportunities? *International Journal of Environmental Science*, 2, pp. 295– 301. [in English].

McGladdery, C., & Lubbe, B. (2017). Rethinking educational tourism: proposing a new model and future directions, *Tourism Review*, 72(3), pp. 319-329. [in English].

Meier, L., & Aytikin, E. A. (2019). Transformed landscapes and a transnational identity of class: Narratives on (post-)industrial landscapes in Europe, *International Sociology*, 34(1), pp. 99-116. [in English].

Mendgen, N. (2006). Preservation and Re-use of the Blast Furnace Site – UNESCO World Heritage Site “Völklingen Ironworks”, *IV. World Heritage Sites of the 20th Century – German Case Studies*, pp. 119-123. [in English].

Mendgen, N. (2004). Monument der Industriegeschichte ist seit 10 Jahren Weltkulturerbe, *Stahl und Eisen*, vol. 6, Duesseldorf. [in German].

Murphy, C., & Bole, E. (2005). Testing a conceptual model of cultural tourism development in the post-industrial city: A case study of Glasgow, *Tourism and Hospitality Research*, 6(2), pp. 111-128. [in English].

Nettleingham, D. (2018). Heritage Work: Preservations and Performances of Thames Sailing Barges, *Cultural Sociology*, 12(3), pp. 384-399. [in English].

Pitman, T., Broomhall, S., McEwan, J., & Majocha, E. (2010). Adult learning in educational tourism, *Australien Journal of Adult Learning*, 50(2), pp. 219-238. [in English].

Richards, G. (2011). “Cultural tourism trends in Europe: a context for the development of Cultural Routes“, In Khovanova-Rubicondo K (Ed.), *Impact of European Cultural Routes on SMEs' Innovation and Competitiveness*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, pp. 19-36. [in English].

Storm, A. (2014). Post-Industrial Landscape Scars, Palgrave Macmillan, New York, 227 p. [in English].

Tandzegolskiene, I. (2022). “Revisiting Educational Potential of the Industrial Heritage Tourism: Ruhr Area in Germany and Ignalina Power Plant Region in Lithuania“, In Mažeikienė N (Ed.), *Learning the Nuclear Educational Tourism in (Post)Industrial Sites*, Peter Lang, Berlin, pp. 19-65. [in English].

Voelklinger-Huette. (2025a). Weltkulturerbe Voelklinger Huette, available at: <https://voelklinger-huette.org/en/ueber-uns/unser-leitbild/>. [in English].

Voelklinger-Huette. (2025b). Weltkulturerbe Voelklinger Huette, Christian Boltanski – the forced labourers place of commemoration at the Voelklingen Ironworks, available at: <https://voelklinger-huette.org/en/exhibitions/-/christian-boltanski-the-forced-labourers-place-of-commemoration-at-the-voelklingen-ironworks/67>. [in English].

Voelklinger-Huette. (2025c). Weltkulturerbe Voelklinger Huette, The German cinema – 1895 to the present day, available at: <https://voelklinger-huette.org/en/exhibitions/-/christian-boltanski-the-forced-labourers-place-of-commemoration-at-the-voelklingen-ironworks/67>. [in English].

UNESCO World Heritage Convention. (2024). Völklingen Ironworks, available at: <https://whc.unesco.org/en/list/687/>. [in English].

Verbytska P. HISTORICAL HERITAGE OF THE INDUSTRIAL ERA: STRATEGIES OF REVITALIZATION AND SUSTAINABLE TOURISM DEVELOPMENT ON THE EXAMPLE OF THE THE VÖLKLINGEN

Abstract

The article aims to highlight the European experience of revitalizing industrial heritage and sustainable tourism development strategies on the example of the UNESCO World Heritage Site - the Völklingen Ironworks in Germany.

The study is based on the analysis of scientific literature and the application of the case study method in the course of fieldwork carried out by the author during the visit to the metallurgical plant in Völklingen in 2024. It made it possible to identify innovative approaches to the new image of the industrial heritage site and the post-industrial landscape in the Saarland region in Germany construction.

The importance of preserving industrial heritage about social identity and the principles of sustainable development is substantiated. In the example of the UNESCO World Heritage Site - the Völklingen Ironworks revitalization, innovative approaches to transforming the plant into a European center of art, industrial culture, and tourism are analyzed.

In study, the theoretical foundations of revitalization and sustainable development of industrial heritage and tourism are analyzed. It is substantiated that rethinking the functionality of an industrial object is evidence of social transformation and changing priorities of economic development. The interconnection of the industrial heritage site, the community, and the post-industrial landscape stimulates the formation of a sense of identity in the process of social interaction and is a driver of the sustainable development of the local community. It has been underlined that the metallurgical plant in Völklingen is the embodiment of the technical achievements of the industrial revolutions in the XIX and early XX centuries, as well as the history of the Saarland industrial region development. The study presents innovative approaches embodied in the museum spaces, and cultural and natural landscape of the Völklingen Ironworks, a UNESCO World Heritage Site, as a successful example of its revitalization and sustainable tourism development. Familiarization with the European experience can potentially influence the revitalization of industrial heritage in Ukraine in post-war reconstruction.

Keywords: industrial heritage site, the Völklingen Ironworks, museum, exposition, tourist route

Verbytska P. DZIEDZICTWO HISTORYCZNE ERY PRZEMYSŁOWEJ: STRATEGIE REWITALIZACJI I ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU TURYSTYKI NA PRZYKŁADZIE ZAKŁADU METALURGICZNEGO VÖLKLINGEN W NIEMCZECH
Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie europejskich doświadczeń w zakresie rewitalizacji dziedzictwa przemysłowego i strategii zrównoważonego rozwoju turystyki na przykładzie obiektu wpisanego na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO - Zakładów Metalurgicznych Völklingen w Niemczech.

Podstawa metodologiczna badania opiera się na analizie prac naukowych i zastosowaniu metody studium przypadku w trakcie „badań terenowych” autora podczas wizyty w zakładzie metalurgicznym w Völklingen w 2024 roku. Umożliwiło to

zidentyfikowanie innowacyjnych podejść do budowy nowego oblicza obiektu dziedzictwa przemysłowego i postindustrialnego krajobrazu regionu Saary w Niemczech.

Uzasadniono znaczenie zachowania dziedzictwa przemysłowego w odniesieniu do tożsamości społecznej i zasad zrównoważonego rozwoju. Na przykładzie doświadczeń rewitalizacji wpisanej na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO huty stali w Volklingen zaprezentowano innowacyjne podejście do przekształcenia zabytku w europejskie centrum sztuki, kultury przemysłowej i turystyki.

Przeanalizowano teoretyczne podstawy rewitalizacji i zrównoważonego rozwoju dziedzictwa przemysłowego i turystyki. Uzasadniono, że ponowne przemysłnienie funkcjonalności obiektu przemysłowego jest dowodem transformacji społecznej i zmieniających się priorytetów rozwoju gospodarczego. Wzajemne powiązanie obiektu dziedzictwa przemysłowego, społeczności i krajobrazu poprzemysłowego stymuluje kształtowanie się poczucia tożsamości w procesie interakcji społecznych i jest motorem zrównoważonego rozwoju społeczności lokalnej. Ustalono, że zakład metalurgiczny w Volklingen jest ucieleśnieniem osiągnięć technicznych rewolucji przemysłowej w XIX i na początku XX wieku, a także historii kształtowania się regionu przemysłowego Saary. W artykule przedstawiono innowacyjne podejście do przestrzeni muzealnych, krajobrazu kulturowego i naturalnego Huty Żelaza i Stali w Volklingen, wpisanej na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, jako udany przykład jej rewitalizacji i zrównoważonego rozwoju turystyki. Europejskie doświadczenia mogą potencjalnie wpłynąć na rozwój tych gałęzi przemysłu w Ukrainie w kontekście powojennej odbudowy.

Słowa kluczowe: *dziedzictwo przemysłowe, zabytek, muzeum, ekspozycja, szlak turystyczny.*

Статтю надіслано до редколегії 12.03.2025 р.
Статтю рекомендовано до друку 19.04.2025 р.